

The impact of Western sanctions on the Russian economy

Hassan khodaverdi¹, Zahra sahlabadi²

Abstract

This article aims to investigate the impact of Western sanctions on the Russian economy, and in this context, it has focused on the economic sanctions of the United States and European Union member states on Russia. The research method was descriptive-analytical and used library data and information. The findings of the research indicate that among Western sanctions against the Russian economy, financial and banking sanctions with a frequency of 8 have the highest frequency, followed by exchange sanctions with a frequency of 6, scientific and technological sanctions with a frequency of 3, and transportation sanctions with a frequency of 1. They are ranked next. The findings of the research on the macroeconomic indicators of Russia such as the economic growth rate, exchange rate, inflation rate, interest rate, export and import rate of this country showed that the Russian economy during 2014, which was the beginning of Western economic sanctions, until 2022 (which is the latest and most up-to-date The data of the World Bank is related to this year) has followed a downward trend and the economy of this country has faced fundamental challenges in various fields, especially liquidity. Therefore, the goals

¹ Department of Political Science and International Relations, South Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Hakhodaverdi@gmail.com

² Master of International Relations, South Tehran Azad University, Tehran, Iran.

Zahra.Sahlabadi84@gmail.com

of Western economic sanctions have been achieved to a significant extent in Russia, and the country's economy, as the fifth economic power in the world, has been able to face a crisis. However, paying attention to confrontation with sanctions and policy-making based on the special conditions of sanctions can partially compensate for the harmful and destructive effects of economic sanctions in the sanctioned countries, or even bring mutual costs to the sanctioning countries.

Keywords: Sanction, Russia, West, Economy

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۸/۰۲ | تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۱/۱۵

Knowledge of political interpretation

دانش تفسیر سیاسی

Vol 5, No 18, Winter 2023

سال پنجم، شماره ۱۸، زمستان ۱۴۰۲

ppt 134 -166

صفحات ۱۶۶-۱۳۴

تأثیر تحریم‌های غرب بر اقتصاد روسیه

حسن خداوردی^۱

زهرا سهل آبادی^۲

چکیده

این مقاله با هدف بررسی تأثیر تحریم‌های غرب بر اقتصاد روسیه انجام شده و در این زمینه بر تحریم‌های اقتصادی آمریکا و کشورهای عضو اتحادیه اروپا بر روسیه تمرکز داشته است. روش پژوهش توصیفی-تحلیلی بوده و از داده‌ها و اطلاعات کتابخانه‌ای استفاده کرده است. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که در بین تحریم‌های غرب علیه اقتصاد روسیه، تحریم‌های مالی و بانکی با فراوانی ۸ بالاترین تکرار را دارند و پس از آن، تحریم‌های مبادلاتی با فراوانی ۶، تحریم‌های علمی و تکنولوژیک با فراوانی ۳ و تحریم‌های حمل و نقل با فراوانی ۱ در رتبه‌های بعدی قرار می‌گیرند. یافته‌های پژوهش در خصوص شاخص‌های اقتصاد کلان روسیه نظیر نرخ رشد اقتصادی، نرخ ارز، نرخ تورم، نرخ بهره، نرخ صادرات و واردات این کشور نشان داد که اقتصاد روسیه طی سال‌های ۲۰۱۴ که آغاز تحریم‌های اقتصادی غرب بوده تا سال ۲۰۲۲ (که آخرین و به‌روزترین داده‌های بانک جهانی مربوط به این سال است) روندی نزولی را پیموده و اقتصاد این

^۱ گروه علوم سیاسی و روابط بین الملل، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

^۲ کارشناس ارشد روابط بین الملل، دانشگاه آزاد تهران جنوب، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

کشور در زمینه‌های مختلف به‌ویژه نقدینگی با چالش‌های اساسی مواجه گشته است. لذا، اهداف تحریم‌های اقتصادی غرب تا حد قابل توجهی در کشور روسیه محقق شده و توانسته اقتصاد این کشور را به‌عنوان پنجمین قدرت اقتصادی جهان، با بحران مواجه سازد. با این حال، توجه به تقابل با تحریم و سیاست‌گذاری بر مبنای شرایط ویژه تحریم می‌تواند تا حدی آثار سوء و مخرب تحریم‌های اقتصادی را در کشورهای تحریم شونده جبران نماید و یا حتی برای کشورهای تحریم کننده نیز، هزینه‌های متقابلی به بار بیاورد.

واژگان کلیدی: تحریم، غرب، روسیه، اقتصاد.

مقدمه

گرچه تا پیش از جنگ سرد روابط دولت‌ها بیشتر مبتنی بر سیاست بود اما در دوره پس از جنگ سرد، عوامل و مؤلفه‌های اقتصادی نقش بارز و تعیین‌کننده‌ای در نظام بین‌المللی و نقش آفرینی بازیگران سیاسی ایفا کردند (کریمی پور، ۱۴۰۲: ۲۰۹). تا حدی که اقتصاد و فعالیت‌های اقتصادی در جوامع پیچیده امروزی، به مجموعه گسترده‌ای از عوامل داخلی و خارجی کشورها گره‌خورده و تحت تأثیر عوامل متنوعی قرار دارد که رقابت در بازارهای موجود را روزبه‌روز برای فعالین این عرصه دشوارتر می‌سازد. روسیه از جمله مهم‌ترین بازیگران نظام بین‌الملل است که طی ادوار مختلف بر روندهای سیاست جهانی تأثیر گذارده و از آن تأثیر گرفته است (هدایتی شهیدانی، ۱۳۹۷: ۱۵۰). پیش از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی این کشور قدرت برتر جهانی بود که پس‌ازاین فروپاشی از قدرت فدراسیون روسیه کاسته شد اما همچنان یکی از قدرت‌های برتر جهان است (مرادی و همکاران، ۱۴۰۲: ۳۰۶). باین وجود، در نظام بین‌المللی جدید گاه شرایط فعالیت اقتصادی برای برخی کشورها نظیر روسیه، با دشواری‌های عمیق‌تر و شدیدتری نظیر وجود تحریم‌های اقتصادی مواجه شده و این کشور مورد تحریم‌های مختلف از جمله تحریم‌های اقتصادی واقع شده و تحولات بین‌المللی (نظیر تحریم) و منطقه‌ای (نظیر مناقشات اوکراین) طی چند دهه اخیر، روسیه را با ابر چالش‌های اقتصادی ناشی از تحریم‌های غرب و تکانه‌های قیمت جهانی نفت مواجه ساخته است (رسولی نژاد، ۱۳۹۶: ۱۲).

مناقشات میان روسیه و کشورهای غربی بر سر موضوع اوکراین، سرآغاز اعمال تحریم‌های غرب بر روسیه بود. درواقع، اندکی پس از آغاز مناقشات میان روسیه و غرب بر سر موضوع اوکراین و به دنبال آن جدایی کرمه در اوایل سال ۲۰۱۴، تحریم‌های غرب علیه

روسیه آغاز شد. این تحریم‌ها که ماهیت اقتصادی داشتند با بلوکه کردن دارایی‌ها و ممنوعیت خروج برخی از اتباع خاص روسی شروع شدند و طی چند ماه به محدودیت‌های سرمایه‌گذاری در شرکت‌های بزرگ فعال در حوزه انرژی روسیه و نیز، ایجاد محدودیت برای ورود سرمایه به بانک‌های بزرگ روسی تسری یافتند (روحانی و نمازی، ۱۳۹۶: ۷۱).

تحریم، به‌عنوان جزئی لاینفک از دیپلماسی حاکم بر جهان امروزی، نوعی رفتار قهری است که از سوی یک یا چند کشور یا نهاد بین‌المللی علیه یک یا چند کشور یا نهاد دیگر اعمال می‌شود. تحریم، ابزاری غیرنظامی است که بیشتر ماهیت اقتصادی دارد و این قدرت را در اختیار اعمال‌کننده تحریم قرار می‌دهد که بدون بهره‌گیری از سلاح نظامی و جنگ سخت، کشور تحریم‌شونده را تحت فشار قرار داده و در نهایت، خواسته‌های خود را به آن تحمیل کند. در واقع تحریم‌ها، مجازات‌های اقتصادی^۱ هستند که دیپلماسی را از گفت‌وگوی صرف فراتر برده و جنبه عملی به آن می‌بخشند و محدودیت‌های اقتصادی و بازرگانی گسترده یا محدودی را بر یک یا چند کشور اعمال می‌کنند. در واقع، تحریم، فعالیتی است که یک یا چند کشور مؤثر در زمینه بین‌المللی (مجری تحریم) به منظور مجازات یک کشور با هدف محروم ساختن آن از انجام برخی امور یا اجبار آن به پذیرش برخی هنجارهایی که تعیین می‌کنند، انجام می‌شود (سایمونز^۲، ۲۰۱۶: ۱).

از این رو، سؤال مد نظر این مقاله عبارت است از: تحریم‌های غرب چه تأثیری بر اقتصاد روسیه داشته است؟ به نظر می‌رسد تحریم‌های اقتصادی غرب بر اقتصاد روسیه و برخی

^۱ Sanctions

^۲ Simons

شاخص‌های اقتصادی این کشور نظیر نرخ رشد اقتصادی، نرخ ارز، نرخ تورم، نرخ بهره، نرخ صادرات و نرخ واردات تأثیرات منفی داشته است.

رشد اقتصادی یکی از هدف‌های اصلی هر اقتصادی محسوب می‌شود و نرخ آن نشان‌دهنده سرعت افزایش یا کاهش تولید ناخالص داخلی^۱ است؛ به عبارت دیگر، نرخ رشد اقتصادی مؤید سرعت بهبود یا کاهش سطح رفاه و برخورداری افراد جامعه است. نرخ رشد اقتصادی، از جمله متغیرهای مهم اقتصادی است که عوامل مختلفی بر روی آن اثرگذارند. در این بین، تحریم‌های اقتصادی که از پرستفاده‌ترین انواع تحریم علیه کشورها است، بیشترین ضربه را به این شاخص اقتصادی می‌زند. چراکه کشورهایی که هدف تحریم قرار می‌گیرند، با مشکلات عدیده اقتصادی نظیر کاهش تولید و صادرات، تعطیلی صنایع و کارخانه‌ها، افزایش بیکاری، کاهش ارزش پول داخلی، افزایش تورم، رکود اقتصادی، افزایش هزینه‌های زندگی، کاهش رفاه، کاهش سرمایه‌گذاری، تحدید دسترسی به سرمایه و تکنولوژی خارجی و... مواجه می‌شوند که همه این موارد منجر به کاهش سطح رفاه و برخورداری افراد جامعه و در واقع کاهش نرخ رشد اقتصادی می‌گردد (علمی مقدم و همکاران، ۱۴۰۲: ۸۱).

نرخ ارز از دیگر شاخص‌های متأثر از تحریم اقتصادی به ویژه در کشورهایی نظیر روسیه است که بخش عظیمی از اقتصاد آن‌ها وابسته به تأمین ارز حاصل از فروش نفت است. اعمال تحریم بر صادرات نفت یک کشور موجب کاهش ارزش ورودی به آن کشور شده و کمبود ارز در کشور و بودجه دولت منجر به کاهش ارزش پول داخلی و افزایش نرخ ارز

^۱ GDP

در آن کشور می‌گردد. کمالین که نرخ ارز از عواملی چون کاهش نرخ رشد اقتصادی و تولید ناخالص داخلی نیز تأثیر منفی می‌گیرد (طیبی و صادقی، ۱۳۹۶: ۶۴۱).

نرخ تورم از دیگر شاخص‌هایی است که با نرخ رشد اقتصادی و نرخ ارز گره خورده و هر گونه تغییر در شاخص‌های مذکور منجر به تغییر در نرخ تورم می‌گردد. تورم به معنای افزایش پایدار سطح عمومی قیمت‌ها با فشار بر جامعه و مردم می‌باشد. نرخ تورم تحت تأثیر کاهش نرخ رشد اقتصادی، کاهش ذخایر ارزی بانک مرکزی و افزایش نرخ ارز ناشی از تحریم‌های اقتصادی افزایش می‌یابد و با ایجاد فشار بر مردم، به عنوان ابزاری جهت اعمال فشار بر دولت تحریم‌شونده و تغییر رفتار آن، توسط دولت تحریم‌کننده به کار گرفته می‌شود (ابوالحسنی هستیانی و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۸۸-۱۹۰).

نرخ بهره بانکی، یکی از ابزارهای تحت اختیار دولت‌ها به منظور کنترل نقدینگی جامعه است. در واقع، تغییر دستوری در نرخ بهره در شرایط تحریم، به عنوان سیاست دفاعی در مواجهه با تکانه‌های ارزی و جلوگیری از بی‌ثباتی مالی و مدیریت سفته‌بازی ارزی به کار می‌رود. به طوری که با افزایش نرخ بهره بانکی مردم را به سرمایه‌گذاری در بانک تشویق کرده، پول نقد را از بین مردم جمع‌آوری کرده و سرمایه بانک‌ها را افزایش می‌دهند. نمونه بارز این اقدام کشور روسیه است که با استفاده از این ابزار و افزایش یک‌باره نرخ بهره در مقطعی از زمان (سال ۲۰۱۵) از تحریم‌ها عبور کرد؛ اما به طور کلی، نقش تغییرات نرخ بهره در اقتصادهای مختلف دنیا متفاوت است. تحریم اقتصادی با کاهش ارزش پول ملی، افزایش نرخ ارز و افزایش نرخ تورم در جامعه منجر به افزایش نقدینگی جامعه و در مقابل، کاهش سرمایه بانک‌ها می‌شود و این مسئله خود چالشی اساسی برای دولت تحریم‌شونده است. در چنین شرایطی دولت با افزایش نرخ بهره می‌تواند به طور موقت به جمع‌آوری

سرمایه مردم و ذخیره آن در بانک‌ها بپردازد ولی در طولانی مدت به دلیل بالا بودن نرخ تورم از یک سو و دشواری در کسب درآمد و پرداخت بهره به سپرده‌گذاران بانک‌ها در شرایط تحریم ناگزیر به کاهش نرخ بهره می‌گردد و این خود بر سرمایه بانک‌ها تأثیر منفی دارد (موسوی، باستانی‌فر و امیری، ۱۳۹۹: ۱).

نرخ صادرات یکی دیگر از شاخص‌های اقتصادی مورد هدف تحریم‌کنندگان است. تحریم‌های اقتصادی با نشانه گرفتن مستقیم صادرات کشور تحریم‌شونده و ایجاد ممنوعیت مبادلات تجاری با کشور مذکور برای سایر اشخاص حقیقی و حقوقی در کشورهای جهان، مانع از انجام هرگونه مبادله و خرید از کشور تحریم‌شونده می‌شوند و به این ترتیب، نرخ صادرات کشور تحریم‌شونده را کاهش می‌دهند (حسنوند، حسنوند و نادمی، ۱۳۹۷: ۶۶۶).

نرخ واردات نیز، از دیگر شاخص‌های اقتصادی متأثر از تحریم‌های اقتصادی در کشورها است. تحریم‌های اقتصادی با اعمال محدودیت‌هایی برای انجام مبادلات تجاری، مراودات مالی و بانکی، ممنوعیت فروش یا انتقال کالا، دانش و خدمات با کشور تحریم‌شونده، منجر به کاهش تأمین کالاها از محل واردات می‌شوند و نیز، از طریق افزایش نرخ ارز موجب افزایش قیمت کالاهای وارداتی می‌گردند و به این ترتیب، بر نرخ واردات کشور تحریم‌شونده تأثیر منفی می‌گذارند (گرشاسبی، ۱۳۹۳: ۱).

لذا، در این مقاله پس از ارائه مروری بر روند تحریم‌های اعمال شده از سوی کشورهای غربی، یعنی آمریکا و اتحادیه اروپا علیه روسیه به بیان تأثیرات این تحریم‌ها بر اقتصاد این کشور پرداخته می‌شود.

بررسی ادبیات موضوع نشان می‌دهد که اغلب پژوهش‌های داخلی انجام شده در زمینه تحریم، بر ابعاد سیاسی و حقوقی تحریم‌ها تمرکز داشته‌اند. محدود پژوهش‌هایی که حور ابعاد اقتصادی تحریم انجام شده‌اند نیز، بر شناسایی تأثیر تحریم‌ها بر کشور ایران تمرکز داشته‌اند و یا واکنش و اقدامات مقابله جویانه سایر کشورهای تحریم شده نظیر روسیه را با اقدامات ایران در برابر تحریم‌های اقتصادی غرب نظیر رویکرد اقتصاد مقاومتی به منظور کاهش اثرات تحریم بر خود یا افزایش هزینه‌های تحریم برای کشورها تحریم کننده، مقایسه نموده‌اند. مطالعه حاضر بر آثار تحریم‌های اقتصادی غرب بر شاخص‌های اقتصادی روسیه تمرکز داشته و از این جهت دارای نوآوری است. این مقاله به شیوه توصیفی-تحلیلی و با اسناد کتابخانه‌ای گردآوری شده است.

چارچوب نظری

تحریم

تحریم در لغت معادل دو واژه لاتین Embargo و Sanction بوده و به معنی امتناع نظام یافته از برقراری اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و نظامی یک دولت و یا گروه برای تنبیه یا ایجاد تغییر در رفتار تحریم شده برای رسیدن به یک رفتار قابل قبول می‌باشد (شریعتی فیض آبادی، ۱۳۹۸: ۲۲۶). تحریم، فعالیتی است که یک یا چند کشور مؤثر در زمینه بین‌المللی (مجری تحریم) به منظور مجازات یک کشور با هدف محروم ساختن آن از انجام برخی امور یا اجبار آن به پذیرش برخی هنجارهایی که تعیین می‌کنند، انجام می‌شود (سایمونز^۱، ۲۰۱۶: ۱). تحریم‌ها در جهان به عنوان ابزارهای دیپلماتیک دلبه‌ای محسوب

^۱ Simons

می‌شوند که به طور بالقوه هم منجر به آسیب دیدن شهروندان بی‌گناه یک کشور و هم دولت آن کشور می‌شوند (موهبتی، ۱۳۹۷: ۶۱). تحریم عبارت از تدابیر قهرآمیزی است که توسط کشور یا گروهی از کشورها علیه کشوری که به قوانین بین‌المللی تجاوز نموده و یا از معیارهای اخلاقی مقبول تخطی کرده باشد، اتخاذ می‌گردد (ابراهیمی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱). تحریم، جزئی از دیپلماسی بین‌المللی حاکم بر جهان کنونی است که از سوی کشورهای تحریم‌کننده به عنوان ابزاری غیرنظامی برای اجبار دولت‌های کشورهای هدف، جهت انجام واکنش مورد نظر اعمال می‌شود. در واقع، تحریم سلاحی اقتصادی در میدان مبارزه‌ای غیرنظامی است که دیپلماسی را از گفت‌وگو فراتر برده و وارد عمل می‌شود (ایلر^۱، ۲۰۱۷، ۱). تحریم‌ها یا به عبارت درست‌تر مجازات‌های اقتصادی^۲، محدودیت‌های اقتصادی و بازرگانی گسترده یا محدودی هستند که توسط یک کشور علیه کشور دیگر وضع می‌شود (کاتزمن^۳، ۲۰۲۰، ۱).

نهاد تحریم‌کننده ممکن است دولت یک یا چند کشور از قبیل آمریکا و یا یک سازمان بین‌المللی از قبیل سازمان ملل باشد. کشور هدف، کشوری است که مستقیماً مورد اعمال سیاست‌های تحریم واقع شده است (هافباور^۴ و آن^۵، ۲۰۰۷: ۴۰۳). تحریم به عنوان ابزاری در اختیار قدرت‌های بزرگ برای وا داشتن دیگر بازیگران به انجام و یا عدم اجرای رفتاری در حوزه نظر و عمل می‌باشد و دارای پیشینه تاریخی طولانی در سیاست خارجی است. این سیاست با تأسیس سازمان ملل متحد، ابعاد و ملاحظات تازه‌ای می‌یابد که عموماً ناظر

¹ Eyler

² Sanctions

³ Katzman

⁴ Hufbauer

⁵ Ann

بر ضابطه‌مند نمودن آن است. با این حال، در عمل مشاهده می‌شود که ابرقدرت‌ها چندان به این ضوابط پایبند نبوده و به منظور تحصیل اهداف خود، از سیاست‌های تحریمی غیرعادلانه نیز استفاده می‌نمایند (ساجدی، قربانی شیخ‌نشین و بازگیر، ۱۴۰۰: ۸۸).

تحریم اقتصادی و اهداف آن

در جهان بعد از دوران جنگ سرد، استفاده از تحریم‌های اقتصادی علیه کشورهای در حال گذار، به ابزاری متداول برای اعمال سیاست خارجی مورد نظر دولت‌های متخاصم تبدیل شده است. وضعیت نابسامان کشورهای قدرتمند دنیا و هزینه‌های مداخله نظامی آن‌ها در کشورهای هدف، باعث شده است این کشورها و در رأس آن‌ها ایالات متحده آمریکا، به اعمال تحریم‌های اقتصادی روی آورند تا به وسیله این ابزار بتوانند سیاست‌های دلخواه خود در حوزه سیاست خارجی‌شان را در کشورهای مورد تحریم، اعمال نمایند. تحریم‌های اقتصادی محدودیت‌هایی را در مبادلات بین‌المللی و سرمایه‌گذاری برای کشور تحریم شده ایجاد می‌کنند و معمولاً به عنوان ابزاری برای پیشبرد اهداف سیاسی به شمار می‌آیند (قمری فرزاد، ۱۳۹۴: ۱).

پژوهش‌ها حاکی از آن است که یکی از اهداف اساسی کشورهای تحریم‌کننده، به خصوص ایالات متحده، تلاش برای ایجاد بازدارندگی^۱ در برابر کشور تحریم شونده است (برزگر، ۱۳۸۸: ۱۱۶؛ حیدری، ۱۳۹۳: ۱۰۱). امروزه این کشورها هدف خود از تحریم‌ها را دموکراتیک کردن حکومت کشورهای مورد نظر خود عنوان می‌کنند تا بتوانند موافقت افکار عمومی و بین‌المللی را برای رسیدن به اهداف‌شان، به دست بیاورند. این در حالی

^۱ Deterrence

است که هدف ابرقدرت‌ها نه تنها تقدیم دموکراسی به کشورهای هدف (عمدتاً کشورهای در حال گذار) نیست، بلکه به دنبال در هم شکستن نظام حاکمه و ویران کردن زیرساخت‌های اقتصادی و نظامی آن کشورها هستند (قمری فرزاد، ۱۳۹۴: ۱). از این رو، پژوهشگران اهداف واقعی از اعمال تحریم‌های اقتصادی را مقدمه‌ای بر اجرای نظرات سیاسی و نظامی کشورهای ابرقدرت می‌دانند (اوچلین^۱، ۲۰۱۴: ۲۵-۲۹)؛ بنابراین، تحریم‌های اقتصادی عمدتاً با اهداف سیاسی اعمال می‌شوند. در گذشته جنگ‌های زیادی برای در اختیار گرفتن ثروت ملت‌ها توسط ملل متخاصم صورت می‌گرفت. امروزه به دلایل مختلف از جمله وضعیت اقتصادی نابسامان کشورهای توسعه‌یافته و شکل‌گیری حرکت‌های ضد جنگ در سراسر جهان و نیز، به دلیل ادعای این کشورها در زمینه احترام به حقوق بشر، جنگ‌های نظامی جایگاه خود را به جنگ‌های اقتصادی داده است. دولت‌های متخاصم تلاش می‌کنند با استفاده از اعمال محدودیت در زمینه‌های مختلف، کشور هدف را به پذیرش سیاست‌های خود مجبور کنند (اندیشکده راهبردی تبیین، ۱۳۹۲: ۱۴۲). اهداف سیاسی تحریم‌ها می‌تواند متنوع باشد که بازدارندگی، اطاعت، براندازی حکومت، مانور داخلی، ایجاد تغییرات ملایم در سیاست‌های کشور هدف، از بین بردن تهدیدهای احتمالی نظامی که از جانب کشور هدف ممکن است اتفاق بیفتد، تخریب کردن توان بالقوه نظامی کشور هدف و... بخشی از این اهداف است (قمری فرزاد، ۱۳۹۴: ۱-۲). ذکر این نکته ضروری است که در فرآیند تحریم، تحریم‌کنندگان تلاش می‌کنند سطح تولید کالاهای عمومی را پایین بیاورند تا درآمد شهروندان کاهش یابد. به این ترتیب، با بالا رفتن هزینه‌های شخصی و افزایش فقر و شکاف طبقاتی، نارضایتی عمومی

¹ Oechslin

افزایش می‌یابد و کشور هدف با مخاطرات جدی روبه‌رو می‌شود (مارینوف^۱، ۲۰۰۵: ۵۷۰-۵۷۲).

انواع تحریم اقتصادی

تحریم‌های اقتصادی را می‌توان به صورت‌های مختلفی تقسیم‌بندی کرد. یکی از این روش‌ها، تقسیم کاربردی می‌باشد. در این تقسیم‌بندی می‌توان به تحریم‌های کالایی و تجاری (مبادلاتی)، مالی و بانکی، تحریم‌های حوزه حمل‌ونقل، تحریم‌های حوزه علم و فن‌آوری و تحریم دارایی‌های سازمان‌ها و نهادهای دولتی اشاره کرد (روحانی، ۱۳۹۱: ۱۳۲).

الف) تحریم‌های مبادلاتی

در این روش، صادرات و واردات به کشور هدف ممنوع می‌شود. در این رابطه، عمده‌ترین تحریم‌های کشورهای غربی علیه ایران شامل صنعت نفت و گاز و همین‌طور صنایع نظامی و صنایع با کاربرد دوگانه را شامل می‌شود. روشن است این تحریم‌ها کالاهایی را شامل می‌شوند که نقش استراتژیک در اقتصاد یک کشور را داشته باشد. به گونه‌ای که ایجاد اختلال در عرضه و تقاضای آن‌ها وضعیت اقتصادی کشور را با نااطمینانی و خروج از تعادل مواجه کند (قمری فرزاد، ۱۳۹۴: ۲). تحریم‌های نفتی آمریکا علیه ایران، در این گروه جای دارند.

¹ Marinov

ب) تحریم‌های مالی و بانکی

این تحریم‌ها به صورت عدم تخصیص اعتبارات و یا تخصیص با تأخیر، خود را نشان می‌دهد. در تجارت بین‌المللی فرآیند مبادله از طریق انتقال پول از واردکننده به صادرکننده صورت می‌گیرد و اگر در فرآیند جریان پول اختلالی ایجاد شود آنگاه مبادلات بین‌المللی دچار مشکل می‌شود. به همین دلیل، کشورهای تحریم‌کننده تلاش می‌کنند عمده تحریم‌های خود را در حوزه مالی انجام دهند تا کشور هدف در نقل و انتقال پول دچار محدودیت شود. یک روش دیگر که در تحریم‌های مالی دسته‌بندی می‌شود، تحریم دارایی‌های مالی کشور هدف می‌باشد. نهادهای مختلف دولتی حساب‌هایی در بانک‌های کشورهای دیگر دارند و بخشی از دارایی‌های خود را در آن‌ها ذخیره می‌کنند. با بلوکه کردن این حساب‌ها در واقع حجم قابل توجهی از ثروت ملی کشور تحریم‌شده از چرخه تجاری خارج شده و بدون استفاده باقی می‌ماند (لگزین^۱ و بیگلایسر^۲، ۲۰۱۳: ۶۱). عمدتاً کشورهای تحریم‌کننده در جریان تحریم‌های بازارهای مالی تلاش می‌کنند سرمایه‌گذاران بین‌المللی را متقاعد به عدم سرمایه‌گذاری در کشور هدف کنند (لگزین و بیگلایسر، ۲۰۱۳: ۶۱). در برخی موارد نیز، تحریم‌کنندگان تلاش می‌کنند سرمایه‌گذاران داخلی ساکن کشور هدف را از ادامه سرمایه‌گذاری در کشور خود مأیوس نمایند تا با خارج کردن سرمایه از کشور، آسیب بیشتری به صنایع وارد شود. در واقع تحریم‌کنندگان به دنبال این هستند که سرمایه‌گذاران ساکن کشور تحریم‌شده یک جایگزین مناسب در خارج از کشور برای سرمایه‌گذاری بیابند و از کشور خود خارج شوند. این روش در

^۱ Lektzan

^۲ Biglaiser

صورتی موفق است که سرمایه‌گذاران داخلی بتوانند فرصت‌های جایگزین در خارج از کشور بیابند و موفق شوند سرمایه خود را از کشور خارج کنند؛ اما اگر این شرایط اتفاق نیفتد فرآیند با شکست مواجه می‌شود (اوچلین، ۲۰۱۰: ۶۴۱). وجه تمایز تحریم‌های مبادلاتی و تحریم‌های مالی در این است که تحریم مبادلاتی معمولاً مبادله یک یا چند کالا را هدف قرار می‌دهد، اینکه آیا هزینه پرداختی بابت کالاها بعد از اعمال تحریم در کشور هدف افزایش یا کاهش یابد بستگی به بازار مورد نظر دارد. در اغلب موارد تأثیرات بر روی قیمت‌ها بسیار ملایم است (قمری فرزاد، ۱۳۹۴: ۳). در مقابل، پیدا کردن جانشین برای سرمایه ممکن است کمی سخت‌تر باشد و با هزینه بالاتر در دسترس قرار گیرد و نیاز به تأمین امنیت اعتباری بالایی از جانب فرد سرمایه‌گذار، صنعت یا کشور سرمایه‌گذار ثالث احساس شود. این حساسیت به دلیل نااطمینانی است که در اثر تحریم‌ها به وجود آمده است. اثرات اقتصادی تحریم‌های بازار مالی بر خلاف بازار کالاها ممکن است در تعادل سیاسی کشور کمی نوسان ایجاد کند و حتی ممکن است این نوسان در کشورهای تحریم‌کننده شدیدتر هم باشد (آکم اوغلو^۱، ۲۰۱۹: ۵۱).

ج) تحریم‌های حوزه حمل‌ونقل

یکی دیگر از روش‌های ایجاد اختلال در وضعیت اقتصادی و اجتماعی کشور هدف، تحریم سیستم حمل‌ونقل بار و مسافر است. حمل‌ونقل به چهار طریق صورت می‌گیرد که شامل حمل‌ونقل هوایی، دریایی، جاده‌ای و ریلی می‌باشد. در این روش، صنایع مرتبط با حوزه حمل‌ونقل مانند صنعت هواپیمایی یا کشتی‌رانی تحریم می‌شود تا وسایل حمل‌ونقل

^۱ Acemoglu

کشور تحریم شده دچار افت کیفیت گردد و مشکلاتی را برای صنایع هوایی و دریایی و ریلی کشور هدف ایجاد کنند (قمری فرزاد، ۱۳۹۴: ۳).

د) تحریم‌های علمی و تکنولوژیکی

این تحریم‌ها را نیز می‌توان در دو گروه بررسی کرد؛ یکی تحریم‌های ناظر بر کسب دانش و دیگری تحریم‌های ناظر بر کسب تکنولوژی. در تحریم‌های مربوط به کسب دانش، فعالیت‌هایی که باعث توسعه دانش در کشور هدف می‌شود مشمول تحریم قرار می‌گیرد. در ارتباط با انتقال تکنولوژی به کشور هدف نیز، این تحریم‌ها فن‌آوری‌های خاصی را برای توقف پیشرفت کشور هدف قرار می‌دهند، مانند تکنولوژی‌های نظامی، هسته‌ای، ساخت هواپیما، کشتی‌سازی، تکنولوژی‌های مربوط به صنایع نفت و گاز و... (قمری فرزاد، ۱۳۹۴: ۳).

تاریخچه اعمال تحریم‌های غرب بر روسیه

تا پیش از ۱۶ جولای ۲۰۱۴ میلادی، تحریم‌های اعمال شده غرب بر روسیه به تحریم اشخاص حقیقی و حقوقی در زمینه‌هایی چون محدودیت برای تردد برخی اتباع روسیه به کشورهای تحریم کننده و بلوکه شدن دارایی این اشخاص محدود می‌شد؛ اما پس از تاریخ مذکور، بخش‌های مهمی از اقتصاد روسیه هدف تحریم‌های وزارت خزانه‌داری آمریکا قرار گرفت. کلیه تحریم‌های آمریکا علیه روسیه در لایه فرمان‌های اجرایی^۱ رئیس جمهور و بخشنامه‌های وزارت خزانه‌داری^۲ این کشور قرار دارد و مسئولیت طراحی و اجرای این سیاست‌های تحریمی بر عهده دفتر کنترل دارایی‌های خارجی وزارت

^۱ Executive Orders

^۲ Treasury Directives

خزانه‌داری^۱ آمریکا می‌باشد. این تحریم‌ها شامل سه دوره است و طی آن‌ها، چهار فرمان اجرایی توسط رئیس‌جمهور آمریکا صادر شده است (آریس^۲، ۲۰۱۹). در ۱۷ مارس ۲۰۱۴ و پس از برگزاری همه‌پرسی در کریمه و اعلام استقلال این منطقه، اولین گروه از اشخاص روسی توسط دفتر کنترل دارایی‌های خارجی وزارت خزانه‌داری آمریکا به لیست اشخاص معین شده خاص اضافه شدند که می‌توان آن را دور اول تحریم‌های آمریکا علیه روسیه نامید (گالبرت^۳، ۲۰۲۰). تا تاریخ ۱۶ جولای ۲۰۱۴، تحریم‌های آمریکا از اضافه کردن افراد و نهادهای خاص به لیست اشخاص معین شده خاص فراتر نرفت اما تا تاریخ ۲۲ دسامبر ۲۰۱۵ ۱۰ گروه از نهادها و اشخاص روسی به این لیست اضافه شدند (گراس و ماستیلی^۴، ۲۰۲۰). دور دوم تحریم‌های آمریکا علیه روسیه در ۱۶ جولای ۲۰۱۴ و در پی تشدید درگیری‌های اوکراین بین دولت این کشور و طرفداران دولت روسیه آغاز شد (لینا^۵، ۲۰۱۴) که طی آن وزارت خزانه‌داری آمریکا با صدور دو بخشنامه، تحریم‌های هدفمند ناظر بر بخش‌های مالی و انرژی روسیه را شروع کرد. به موجب این تحریم‌ها، اشخاص حقیقی و حقوقی آمریکایی از معامله اوراق قرضه و یا خرید سهام دو بانک روسی و دو شرکت روسی فعال در حوزه انرژی منع شدند (نلسون^۶، ۲۰۱۸). همچنین، ۱۱ نهاد و ۵ شخص حقیقی فعال در حوزه انرژی و تسلیحات روسیه به لیست اشخاص معین شده خاص و لیست دفتر صنعت و امنیت اضافه شدند (دریر و پاپسکو^۷، ۲۰۲۱). در تاریخ

¹ Office of Foreign Assets Control (OFAC)

² Aris

³ Galbert

⁴ Gros & Mustilli

⁵ Lina

⁶ Nelson

⁷ Dreyer & Popescu

۲۹ جولای ۲۰۱۴ نیز، سه بانک بزرگ روسی^۱ در لیست شناسایی تحریم‌های بخشی قرار گرفتند و شرکت ملی کشتی‌سازی این کشور به لیست اشخاص معین شده خاص و لیست دفتر صنعت و امنیت آمریکا اضافه شد (نلسون، ۲۰۱۸). وزارت بازرگانی آمریکا نیز، صادرات، صادرات مجدد یا انتقال در خارج از مرز را برای تجهیزات مورد استفاده در اکتشاف و استخراج نفت از میادین موجود در آب‌های عمیق، مناطق قطبی و شوره‌زار، برای روسیه ممنوع کرد (گالبرت، ۲۰۲۰). دور سوم تحریم‌های آمریکا علیه روسیه در تاریخ ۱۲ سپتامبر ۲۰۱۴ آغاز شد که افزایش دهنده دامنه و شدت تحریم‌های قبلی بود. در این دوره، به موجب دو بخشنامه جدید دفتر کنترل دارایی‌های خارجی وزارت خزانه‌داری آمریکا، ۵ شرکت حوزه دفاعی روسیه به لیست اشخاص معین شده خاص اضافه شدند و ۱ شرکت نظامی^۲، ۱ بانک^۳، ۵ شرکت حوزه نفت و گاز در روسیه در لیست شناسایی تحریم‌های بخشی قرار گرفتند (روحانی و نمازی، ۱۳۹۶: ۷۶). در دور چهارم تحریم‌های آمریکا علیه روسیه نیز، کلیه اشخاص آمریکایی از ارائه خدمات صادرات و صادرات مجدد هر گونه کالای آمریکایی یا غیر آمریکایی یا تکنولوژی‌های مربوط به اکتشاف یا تولید نفت در آب‌های عمیق، مناطق قطبی و شوره‌زار در روسیه، منع شدند. علاوه بر این، ۵ شرکت فعال در حوزه انرژی^۴ و ۵ شرکت فعال در حوزه دفاعی روسیه وارد لیست نهادهای دفتر صنعت و امنیت وزارت تجارت آمریکا شدند (نلسون، ۲۰۱۸). سرانجام، در دسامبر ۲۰۱۴، اوباما، رئیس‌جمهور وقت آمریکا، قانون حمایت از آزادی اوکراین^۵ را به

¹ Russian Agricultural Bank, Bank of Moscow and VTB Bank

² Rostec Company

³ Sberbank of Russia

⁴ Cazpromneft, Rosneft, Lukoil OAO, Gazprom OAO and Surgutneftegas

⁵ Ukraine Freedom Support Act

تصویب کنگره رساند و به موجب آن، فرمان اجرایی ۱۳۶۸۵ صادر شد. طی این قانون، ضمن مسدود شدن دارایی‌های برخی اشخاص حقیقی و حقوقی، تمامی اتباع آمریکایی از انجام هر گونه فعالیت تجاری اعم از سرمایه‌گذاری، صادرات، واردات و... که اتباع حقیقی یا حقوقی کریمه در آن دخیل باشند، منع شدند (گراس و ماستیلی، ۲۰۲۰). در سال ۲۰۱۵ نیز، تحریم‌هایی در راستای تشدید تحریم‌های قبلی علیه روسیه از جانب آمریکا اعمال شد (آریس، ۲۰۱۹).

تحریم‌های کشورهای اتحادیه اروپا علیه روسیه نیز، با بحران اوکراین در ارتباط بوده و مشابهت قابل توجهی با تحریم‌های آمریکا علیه این کشور دارد. با این حال این تحریم‌های تأثیرات عمیقی بر اقتصاد روسیه داشته است؛ چرا که روابط اقتصادی اتحادیه اروپا و روسیه زیاد بوده و یک سال پیش از شروع این تحریم‌ها، یعنی در سال ۲۰۱۳، بیش از ۵۰ درصد از کل صادرات روسیه به مقصد اروپا انجام شده و ۴۶ درصد از کل واردات روسیه نیز از کشورهای اتحادیه اروپا تأمین شده است. از جمله اقدامات تحریمی اتحادیه اروپا علیه روسیه به موارد ذیل می‌توان اشاره کرد (روحانی و نمازی، ۱۳۹۶: ۷۹-۸۰):

- ممنوعیت سفر و بلوکه کردن دارایی ۲۱ تن از مقامات روسی و کریمه‌ای.
- توقف صدور مجوز برای تأمین مالی پروژه‌های جدید روسیه از سوی بانک سرمایه‌گذاری اروپا.
- لغو اجلاس اتحادیه اروپا و روسیه و امتناع دولت‌های عضو اتحادیه اروپا از دیدارهای متعارف با مقامات روسی.
- تعلیق ویزای اتحادیه اروپا برای روسیه.
- بلوکه کردن دارایی‌ها و عدم صدور روادید برای ۱۵۱ شخص و ۳۷ نهاد روسی.

- منع کشورهای عضو اتحادیه اروپا و شرکت‌های تابعه آنها از خرید و فروش اوراق قرضه، سهام و سایر ابزارهای مالی مشابه با سررسید بیش از ۳۰ روز برای روسیه.
- منع اتباع حقیقی و حقوقی عضو اتحادیه اروپا از اعطای وام به پنج بانک بزرگ دولتی روسیه.
- منع اعضای اتحادیه اروپا از خرید و فروش تسلیحات و کالاها و تکنولوژی‌های با مصرف دوگانه (مصرف مستقیم یا غیر مستقیم نظامی) با روسیه.
- نظارت سخت‌گیرانه دولت‌های عضو اتحادیه اروپا بر صادرات تجهیزات و تکنولوژی‌های حوزه انرژی به روسیه.

وضعیت اقتصاد روسیه در سال‌های قبل و بعد از تحریم اقتصادی

اقتصاد روسیه پنجمین اقتصاد بزرگ دنیا و مبتنی بر فروش مواد خام است. این کشور بزرگ‌ترین تولیدکننده نفت، گاز و نیکل جهان بوده و وابسته به صادرات خام این مواد است. بخش انرژی به عنوان مهم‌ترین بخش اقتصاد روسیه، ۲۰ الی ۲۵ درصد از تولید ناخالص داخلی، ۶۵ درصد از کل صادرات و ۳۰ درصد از درآمدهای بودجه دولت را تشکیل می‌دهد (بانک جهانی، ۲۰۲۴). به همین دلیل است که بخش انرژی و بازارهای مالی مربوط به آن، هدف اصلی تحریم‌های اقتصادی غرب علیه روسیه قرار گرفته است. در ادامه، وضعیت مهم‌ترین شاخص‌های اقتصادی روسیه که نمایانگر وضعیت کلان اقتصادی این کشور هستند طی سال‌های قبل، حین و بعد از اعمال تحریم مورد بررسی قرار گرفته و با مقدار جهانی همان شاخص‌ها مورد قیاس قرار می‌گیرند.

جدول ۱: تغییرات شاخص‌های اقتصادی روسیه طی سال‌های ۲۰۱۳، ۲۰۱۴،

۲۰۲۲ و ۲۰۱۵

۲۰۲۲		۲۰۱۵		۲۰۱۴		۲۰۱۳		شاخص
جهانی	روسیه	جهانی	روسیه	جهانی	روسیه	جهانی	روسیه	
۳,۱	-۲,۰۶۹	۳,۱	-۱,۹۷۲	۳,۱	۰,۷۳۶	۲,۸	۱,۷۵۵	نرخ رشد اقتصادی (درصد سالانه)
-	۶۸,۴۸۴	-	۶۰,۹۳۷	-	۳۸,۳۷۸	-	۳۱,۸۳۷	نرخ ارز (میانگین دوره به ازای هر دلار آمریکا)
۸	-	۱,۴	۱۵,۵۳۴	۲,۴	۷,۸۱۳	۲,۷	۶,۷۵۳	نرخ تورم (درصد سالانه)
-	-۳,۷۵۲	-	۷,۸۹۴	-	۳,۳۹۷	-	۳,۹۳۷	نرخ بهره (درصد)
۳۱,۱	۲۸,۱۸۸	۲۸,۳	۲۸,۷۰۳	۲۹,۹	۲۷,۱۱۱	۳۰,۳	۲۵,۸۴۵	نرخ صادرات (درصد از نرخ رشد اقتصادی)
۳۰,۵	۱۵,۵۸۵	۲۷,۶	۲۰,۶۵۵	۲۹,۲	۲۰,۶۹۰	۲۹,۳	۲۰,۴۴۱	نرخ واردات (درصد از نرخ رشد اقتصادی)

منبع: بانک جهانی: ۲۰۲۴

طبق اطلاعات بانک جهانی در جدول (۱)، نرخ رشد اقتصادی روسیه هم‌زمان با آغاز تحریم‌ها رو به کاهش گذاشته و این روند نزولی تا به امروز نیز ادامه یافته و رقم این شاخص از ۱,۷۵۵ در سال ۲۰۱۳ (قبل از اعمال تحریم)، به -۲,۰۶۹ در سال ۲۰۲۲ رسیده در حالی که میانگین نرخ رشد اقتصادی جهان طی این سال‌ها روندی صعودی داشته است.

نرخ ارز روسیه نیز با اعمال تحریم‌ها افزایش یافته و از سال ۲۰۱۳ تا سال ۲۰۲۲ قدرت پول ملی این کشور در برابر دلار آمریکا بیش از دو برابر کاهش یافته است. طبق اطلاعات بانک جهانی (۲۰۲۴)، نرخ تورم روسیه در سال ۲۰۲۲ اعلام نشده اما مقدار این شاخص از سال ۲۰۱۳ تا سال ۲۰۱۵ حدود ۲٫۵ برابر افزایش یافته است. در حالی که نرخ تورم جهانی در همین بازه زمانی تقریباً نصف شده است. نرخ بهره این کشور نیز از ۳٫۹۳۷ در سال ۲۰۱۳ به ۳٫۷۵۲- در سال ۲۰۲۲ کاهش یافته که نشان دهنده تلاش دولت روسیه برای ترقیب شهروندان به اخذ وام و افزایش نقدینگی و رشد اقتصادی کشور از این طریق است. چراکه تحریم‌ها با اعمال محدودیت برای دسترسی روسیه به بازارهای مالی بین‌المللی و در کنار آن افت قیمت نفت، رشد نقدینگی این کشور را به چالش کشیده و باعث ناپایدار شدن بازار ارز روسیه و کاهش شدید ارزش روبل در پایان سال ۲۰۱۴ شدند. نرخ صادرات روسیه طی سال‌های ۲۰۱۳ تا ۲۰۲۲ اندکی (حدود ۳ درصد) افزایش داشته و نرخ واردات این کشور که بین سال‌های ۲۰۱۳ تا ۲۰۱۵ تقریباً ثابت مانده بوده تا سال ۲۰۲۲ به میزان حدود ۵ درصد کاهش یافته است. یکی از علل ثبات تغییر نسبتاً اندک در نرخ صادرات و واردات این کشور در سال‌های قبل و بعد از اعمال تحریم‌های غرب، کاهش شدید نرخ رشد اقتصادی این کشور بوده، زیرا نرخ صادرات و واردات در واقع درصدی از نرخ رشد اقتصادی کشورها هستند؛ بنابراین، کاهش رقم نرخ رشد اقتصادی این کشور توانسته کاهش رقم نرخ صادرات و واردات این کشور را تا حد زیادی پوشش دهد اما این به معنای ثابت بودن ارزش مالی یا حجم صادرات و واردات روسیه طی سال‌های مذکور نیست. چراکه که تا پیش از سال ۲۰۱۴، ۵۰ درصد صادرات و واردات روسیه با بازارهای غربی انجام می‌شد و امتناع غرب از صادرات و واردات با روسیه و بلوکه کردن دارایی‌های

این کشور، ضربه بزرگی به مراودات مالی روسیه وارد آورد. عامل دیگری که ممکن است در ثبات نسبی نرخ صادرات و واردات روسیه طی سال‌های قبل و بعد از اعمال تحریم نقش داشته باشد، اقدامات متقابل روسیه در برابر کشورهای تحریم کننده بوده است. دولت روسیه هم‌زمان با اقدامات متقابل تحریمی علیه کشورهای غربی و تحریم کنندگان اروپایی، سیاست‌هایی را با هدف کاهش آثار تحریم‌های تحمیل شده بر اقتصاد خود برگزید (دارابی و خسروی، ۱۴۰۱):

- تحریم واردات از کشورهای تحریم کننده.
- انعقاد پیمان‌های پولی دوجانبه و کاهش وابستگی به دلار و یورو در تجارت خارجی.
- قطع صادرات به کشورهای تحریم کننده.
- کاهش وابستگی به زیرساخت‌های تبادلات بانکی بین‌المللی.
- تدوین برنامه ملی شفاف جهت حمایت از بنگاه‌های آسیب دیده از تحریم.
- بازنگری در بودجه سالانه دولت در شرایط جدید (تحریم).

در جدول (۲)، نوع تحریم‌های اقتصادی اعمال شده از جانب غرب علیه روسیه و تحریم‌های متقابل روسیه علیه غرب مشخص شده است.

جدول ۲: انواع تحریم‌های اقتصادی غرب علیه روسیه و تحریم‌های اقتصادی روسیه علیه غرب

انواع تحریم اقتصادی				تحریم‌های اتحادیه اروپا علیه روسیه	گروه
علمی و تکنولوژیکی	حمل و نقل	مالی و بانکی	مبادلاتی		
		*		منع اشخاص حقیقی و حقوقی آمریکایی از معامله اوراق قرضه و یا خرید سهام دو بانک روسی و دو شرکت روسی فعال در حوزه انرژی	تحریم‌های آمریکا علیه روسیه
			*	اضافه شدن شرکت ملی کشتی‌سازی، ۱۱ نهاد و ۵ شخص حقیقی فعال در حوزه انرژی و تسلیحات روسیه به لیست اشخاص معین شده خاص و لیست دفتر صنعت و امنیت	
		*		قرار گرفتن سه بانک بزرگ روسی در لیست شناسایی تحریم‌های بخشی	
*				اضافه شدن ۵ شرکت حوزه دفاعی روسیه به لیست اشخاص معین شده خاص	
			*	قرار گرفتن ۱ شرکت نظامی، ۱ بانک، ۵ شرکت حوزه نفت و گاز در روسیه در لیست شناسایی تحریم‌های بخشی آمریکا	
			*	منع کلیه اشخاص آمریکایی از ارائه خدمات صادرات و صادرات مجدد هر گونه کالای آمریکایی یا غیر آمریکایی یا تکنولوژی‌های	

			مربوط به اکتشاف یا تولید نفت در آب‌های عمیق، مناطق قطبی و شوره‌زار در روسیه	
		*	مسدود شدن دارایی‌های برخی اشخاص حقیقی و حقوقی روسی	
		*	منع تمامی اتباع آمریکایی از انجام هر گونه فعالیت تجاری اعم از سرمایه‌گذاری، صادرات، واردات و... که اتباع حقیقی یا حقوقی کریمه در آن دخیل باشند	
		*	ممنوعیت سفر و بلوکه کردن دارایی ۲۱ تن از مقامات روسی و کریمه‌ای	تحریم‌های اتحادیه اروپا علیه روسیه
		*	توقف صدور مجوز برای تأمین مالی پروژه‌های جدید روسیه از سوی بانک سرمایه‌گذاری اروپا	
		*	لغو اجلاس اتحادیه اروپا و روسیه و امتناع دولت‌های عضو اتحادیه اروپا از دیدارهای متعارف با مقامات روسی	
	*		تعلیق ویزای اتحادیه اروپا برای روسیه	
		*	بلوکه کردن دارایی‌ها و عدم صدور روادید برای ۱۵۱ شخص و ۳۷ نهاد روسی	
		*	منع کشورهای عضو اتحادیه اروپا و شرکت‌های تابعه آنها از خرید و فروش اوراق قرضه، سهام و سایر ابزارهای مالی مشابه با سررسید بیش از ۳۰ روز برای روسیه	

		*	منع اتباع حقیقی و حقوقی عضو اتحادیه اروپا از اعطای وام به پنج بانک بزرگ دولتی روسیه	
	*		منع اعضای اتحادیه اروپا از خرید و فروش تسلیحات و کالاها و تکنولوژی‌های با مصرف دوگانه (مصرف مستقیم یا غیر مستقیم نظامی) با روسیه	
	*	*	نظارت سخت‌گیرانه دولت‌های عضو اتحادیه اروپا بر صادرات تجهیزات و تکنولوژی‌های حوزه انرژی به روسیه	
		*	تحریم واردات از کشورهای تحریم‌کننده	تحریم‌های روسیه علیه آمریکا (۲۰۲۲)
		*	انعقاد پیمان‌های پولی دوجانبه و کاهش وابستگی به دلار و یورو در تجارت خارجی	
		*	قطع صادرات به کشورهای تحریم‌کننده	
		*	کاهش وابستگی به زیرساخت‌های تبادلات بانکی بین‌المللی.	

طبق اطلاعات مندرج در جدول (۲)، از بین ۸ فقره تحریم اقتصادی اعمال شده از جانب آمریکا علیه روسیه، ۴ فقره از نوع مبادلاتی، ۳ فقره از نوع مالی و بانکی و ۱ فقره از نوع علمی و تکنولوژیک بوده است. از میان ۹ فقره تحریم اقتصادی اعمال شده از جانب اتحادیه اروپا علیه روسیه نیز، ۲ فقره از نوع مبادلاتی، ۵ فقره از نوع مالی و بانکی، ۱ فقره از نوع حمل و نقل و ۲ فقره از نوع علمی و تکنولوژیک بوده است. در مقابل، از بین ۴ فقره تحریم اعمال شده از جانب روسیه علیه کشورهای تحریم‌کننده غربی، ۲ فقره از نوع

مبادلاتی و ۲ فقره از نوع مالی و بانکی بوده است. به این ترتیب، تحریم‌های مالی و بانکی با فراوانی ۱۰ بالاترین تکرار را دارند و پس از آن، تحریم‌های مبادلاتی با فراوانی ۸، تحریم‌های علمی و تکنولوژیک با فراوانی ۳ و تحریم‌های حمل‌ونقل با فراوانی ۱ در رتبه‌های بعدی قرار می‌گیرند.

نتیجه گیری

تحریم‌های غرب علیه روسیه کمی بعد از آغاز مناقشات اوکراین آغاز شد. این تحریم‌ها که ابتدا از جانب آمریکا و سپس کشورهای اتحادیه اروپا علیه روسیه اعمال شدند با بلوکه کردن دارایی‌ها و ایجاد ممنوعیت خروج برای برخی از اتباع خاص روسی آغاز شد و طی چند ماه، به اعمال محدودیت‌های سرمایه‌گذاری در شرکت‌های بزرگ فعال در حوزه انرژی روسیه، محدودیت‌های مالی، امتناع از صادرات و واردات برخی کالاها و تکنولوژی‌های خاص و ممانعت از ورود سرمایه به بانک‌های بزرگ روسی انجامید. اعمال چنین تحریم‌های گسترده اقتصادی از جانب غرب و به ویژه اتحادیه اروپا که تا پیش از این نیمی از مراودات مالی و تجاری روسیه را تأمین می‌نمود، فشار سنگینی بر اقتصاد روسیه وارد آورد. تا آنجا که حتی اقدامات مقابله جویانه روسیه نیز نتوانست آثار سوء این تحریم‌ها را به طور کامل رفع نماید. یافته‌های پژوهش در خصوص شاخص‌های اقتصاد کلان روسیه نظیر نرخ رشد اقتصادی، نرخ ارز، نرخ تورم، نرخ بهره، نرخ صادرات و واردات این کشور نشان داد که اقتصاد روسیه طی سال‌های ۲۰۱۴ که آغاز تحریم‌های اقتصادی غرب بوده تا سال ۲۰۲۲ (که آخرین و به‌روزترین داده‌های بانک جهانی مربوط به این سال است) روندی نزولی را پیموده و اقتصاد این کشور در زمینه‌های مختلف به ویژه نقدینگی با چالش‌های اساسی مواجه گشته است. لذا، اهداف تحریم‌های اقتصادی غرب تا حد قابل توجهی در کشور روسیه محقق شده و توانسته اقتصاد این کشور را به عنوان پنجمین قدرت اقتصادی جهان، با بحران مواجه سازد. با این حال، توجه به تقابل با تحریم و سیاست‌گذاری بر مبنای شرایط ویژه تحریم می‌تواند تا حدی آثار سوء و مخرب تحریم‌های اقتصادی را در کشورهای تحریم شونده جبران نماید و یا حتی برای کشورهای تحریم‌کننده نیز، هزینه‌های متقابلی به بار بیاورد؛ بنابراین، کشورهای تحریم شده همواره باید به سیاست‌گذاری و اتخاذ راهکارهای مقابله جویانه و چاره‌کننده بپردازند و از این طریق، خود را از فشار تحریم خارج نمایند. چه بسا شرایط تحریم و دشواری‌های ناشی از آن بتواند بر کاهش وابستگی به خارج و افزایش استقلال، خودباوری، خودساختگی و قدرت عمل کشورهای تحریم شونده نیز، کمک نماید.

منابع

- ابراهیمی، نسرین؛ اعتمادی، جاوید؛ صمدزاده، پیمان؛ فرهادی، سعید؛ نصیری، نسرین و نوروزپور، مینا. (۱۳۹۲). ساختارشناسی انواع تحریم‌های اعمال شده علیه ایران. کنگره پیشگامان پیشرفت، دوره سوم، دانشگاه مراغه.
- ابوالحسنی هستیانی، اصغر، علمی مقدم، مصطفی، منصوری، نسرین، امینی میلانی، مینو. (۱۴۰۱). بررسی تأثیر تحریم‌های اقتصادی بر نرخ تورم در ایران (رویکرد فازی). فصلنامه سیاست‌های مالی و اقتصادی، ۱۰(۳۸): ۱۸۷-۲۳۵.
- اندیشکده راهبردی تبیین. (۱۳۹۲). روایتی کوتاه از تحریم. تهران: انتشارات اندیشکده راهبردی تبیین. چاپ اول.
- بانک جهانی. (۲۰۲۴).
- برزگر، کیهان. (۱۳۸۸). سیاست خارجی ایران از منظر رئالیسم تهاجمی و تدافعی. فصلنامه بین‌المللی روابط خارجی، ۱(۱): ۱۱۳-۱۵۳.
- حسنوند، علی‌اکبر، حسنوند، داریوش، نادمی، یونس. (۱۳۹۷). تأثیر تحریم‌ها بر صادرات غیر نفتی ایران. فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان، ۶(۴): ۶۶۶-۶۸۷.
- حیدری، ناصرالدین. (۱۳۹۳). اثرات تهدیدزای گسترش سپر دفاع موشکی بر امنیت جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه مطالعات راهبردی، ۱۷(۳): ۱۰۱-۱۳۴.
- دارابی، مهدی، خسروی، میثم. (۱۴۰۱). سیاست‌های اقتصادی روسیه در مقابله با تحریم با تمرکز بر سیاست‌های ارزی و درس‌هایی برای ایران. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، دفتر مطالعات اقتصادی.
- رسولی‌نژاد، احسان. (۱۳۹۶). ابر چالش‌ها در اقتصاد فدراسیون روسیه: کنش و واکنش. فصلنامه مطالعات اجتماعی - سیاسی جهان، ۱(۱): ۱۲-۱۳.

روحانی، سید علی. (۱۳۹۱). بررسی اثرات تحریم‌ها در حوزه علم و فناوری و ارائه راهکارهایی به منظور مقابله با آن‌ها. تهران: معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری - دفتر سیاست‌گذاری علم و فناوری، ۵۲۰.

روحانی، سید علی، نمازی، احسان (۱۳۹۶). تحریم‌های غرب علیه روسیه، فصلنامه روابط خارجی، ۱۹(۱): ۶۹-۱۰۷.

ساجدی، امیر؛ قربانی شیخ‌نشین، ارسلان و بازگیر، محمدبشیر. (۱۴۰۰). تشدید تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران در زمان شیوع کووید-۱۹. دوفصلنامه علمی دانش سیاسی، ۱۷(۱): ۸۷-۱۰۸.

شریعتی فیض‌آبادی، مهدی. (۱۳۹۸). مطالعه تطبیقی دیپلماسی ورزش در توسعه روابط خارجی ایران و کشورهای منتخب. فصلنامه دانش سیاسی، ۱۵(۱): ۱۲۵-۱۴۸.

طیبی، سید کمال، صادقی، عبدالرسول. (۱۳۹۶). اثرات تحریم‌های بین‌المللی و سایر عوامل تأثیرگذار بر نرخ ارز در ایران. فصلنامه تحقیقات اقتصادی، ۵۲(۳): ۶۴۱-۶۶۱.

علمی مقدم، مصطفی، شکری، مصطفی، ابوالحسنی هستیانی، اصغر، امینی میلانی، مینو، منصوری، نسرین. (۱۴۰۲). تحلیل چگونگی اثرپذیری نرخ رشد اقتصادی ایران از تحریم‌های اقتصادی (رویکرد فازی). فصلنامه پژوهش‌های برنامه و توسعه، ۴(۱۵): ۷۹-۱۱۸.

قمری فرزاد، فرهاد. (۱۳۹۴). مدیریت تحریم‌های اقتصادی با تأکید بر اقتصاد مقاومتی. اولین کنفرانس مدیریت و کارآفرینی در شرایط اقتصاد مقاومتی، مؤسسه علمی-تحقیقاتی هم‌اندیشان مبتکر فردا، تهران.

کریمی‌پور، داود. (۱۴۰۲). رهیافت ژئواکونومیک در تحلیل روابط خارجی؛ مطالعه روابط روسیه با کشورهای اروپای غربی (آلمان، فرانسه، ایتالیا، بریتانیا). فصلنامه ژئوپلیتیک، ۱۹(۶۹): ۲۰۷-۲۴۴.

- گرشاسبی، علیرضا. (۱۳۹۳). مدیریت واردات کالاهای وارداتی در وضعیت تشدید تحریم‌های بین‌المللی با اولویت‌بندی. فصلنامه بررسی‌های بازرگانی، ۱۲(۶۹): ۱-۱۲.
- مرادی، مه‌رید، مرادی، جهان‌بخش، کریمی‌فرد، حسین، روحی دهینه، مجید. (۱۴۰۲). تأثیر جایگاه روسیه در ساختار قدرت جهانی بر مسئله هسته‌ای ایران (از ۲۰۰۳ تا ۲۰۲۳). فصلنامه مطالعات بین‌المللی، ۲۰(۷۷): ۳۰۵-۳۲۷.
- موسوی، سید محمد. (۱۳۹۶). واقع‌گرایی ساختاری و جایگاه سوریه در سیاست‌های منطقه‌ای ایران و روسیه. فصلنامه پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام، ۷(۴): ۸۹-۱۲۸.
- موسوی، سیده شکوفه، باستانی‌فر، ایمان، امیری، هادی. (۱۳۹۹). تأثیر تغییر دستوری نرخ سود سپرده بر ثبات مالی بانکی ایران در شرایط تحریم. فصلنامه اقتصاد و الگوسازی، ۱۱(۴): ۱-۲۶.
- موهبتی، یاسر. (۱۳۹۷). بررسی تحریم‌های اقتصادی و تأثیر آن بر اقتصاد ایران. فصلنامه مطالعات مدیریت و حسابداری، چهارمین کنفرانس بین‌المللی مدیریت، کارآفرینی و توسعه اقتصادی، شماره ویژه: ۴۶-۶۳.
- هدایتی شهیدانی، مهدی. (۱۳۹۷). عملکرد روسیه در مواجهه با تحریم‌های اقتصادی غرب (۲۰۱۴-۲۰۱۸). فصلنامه آسیای مرکزی و قفقاز، ۱۴۹-۱۷۸.
- Acemoglu, D. (2019). Introduction to Modern Economic Growth. Princeton: Princeton University Press.
- Aris, B. (2019). Impact of Sanctions on Russia: An Assessment. European Leadership Network.
- Dreyer, I., & Popsecu, N. (2021). Do Sanctions Against Russia Work? European Union Institute for Security Studies.
- Eyler, R. (2017). Economic sanctions: International policy and political economy at work. DOI: 10.1057/9780230610002.
- Galbert, S.D. (2020). A Year of Sanctions against Russia - Now What? Center for Strategic & International Studies Europe Program.

- Gros, D., & Mustilli.F. (2020). The Economic Impact of Sanctions against Russia: Much ado about very little. Centre for European Policy Studies.
- Hufbauer, G.C., & Ann, E.K. (2007). Same Song, Same Refrain? Economic sanctions in the 1990's. *The American Economic Review (Papers and Proceedings of the One Hundred Eleventh Annual Meeting of the American Economic Association)*, 89(2): 403-408.
- Katzman, K. (2020). *Iran Sanctions*. Congressional Research Service Press.
- Lektzan, D., & Biglaiser, G. (2013). Investment, Opportunity and Risk: Do US Sanctions Deter or Encourage Global Investment? *International Studies Quarterly*, 57: 65–78.
- Lina, Y. (2014). China, Russia Sign Revised Bilateral Currency settlement agreement. [http:// news. Xinhua net. com/ english2010/ china/ 2011-06/23/c_139466665.htm](http://news.xinhuanet.com/english2010/china/2011-06/23/c_139466665.htm) (accessed 03 05, 2014).
- Marinov, N. (2005). Do economic sanctions destabilize country leaders? *American Journal of Political Science*, 49: 564–576.
- Nelson, R. (2018). *U.S. Sanctions on Russia: Economic Implications*. Congressional Research Service, US.
- Oechslin, M. (2014). Targeting autocrats: Economic sanctions and regime change. *European Journal of Political Economy*, 36: 24–40. <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2014.07.003>
- Simons, G (2016). *The scourging of Iraq: Sanctions, Law and Natural Justice*. 2nd Edition .